

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARI SHAROITLARIGA KO'NIKISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Ahmedova Maftuna Davron qizi

Oriental Universiteti

Pedagogika va psixologiya yo'nalishi 2-kurs talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning maktabgacha ta'lim muassasalari sharoitlariga ko'nikishining o'ziga xos xususiyatlari o'rganilgan. Respublikamizda maktabgacha ta'lim sohasini yanada rivojlantirish borasidagi amalga oshirilayotgan islohotlar muhim ahamiyati egadir.*

Tayanch so'zlar: *moslashuv, pedagogik amaliyot, hissiy holat, mezon, munosabat, ko'nikma, stress, qo'rquv, qat'iyatlilik, mas'uliyat, mustaqillik, adaptiv reaksiya, kompensatsiya, subakut faza.*

Prezident Shavkat Mirziyoyevning zamonaviy davlatchiligimizning tarixida taraqqiyparvar o'zgarishlar yaratayotgan Oliy Majlisga Murojaatnomalarida ilgari surilgan innovatsion g'oyalar mamlakatimizda barkamol avlodni tarbiyalashda oila, mahalla va ta'lim muassasalari hamkorligini takomillashtirishda muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Yoshlarni hamkorlikda milliy va zamonaviy ruhda tarbiyalab ularga innovatsion g'oyalarni singdirish bugungi kunning talabi hisoblanadi.

Yangi O'zbekistonda yoshlarning aqliy, ma'naviy-ma'rifiy va jismoniy kamoloti taraqqiyoti, ularning zamon talablariga mos bilim olishlari, kasbhunar egallashlari, iqtidori va qobiliyatlarini namoyon qilishi va yanada rivojlantirishi uchun yaratilgan imkoniyatlar e'tirof etilmoqda.

Ta'lim sohasini isloh qilish bugun hukumatimiz diqqat e'tiborida turgan dolzarb sohalardan biri, desak mubolag'a bo'lmaydi. So'nggi yillarda maktabgacha ta'lim tizimini isloh qilish va rivojlantirishga qaratilgan qonunlar, qarorlar qabul qilinib, amaliyotga joriy etilmoqda. Maktabgacha ta'lim sohasida yagona davlat siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirish, bolalarni maktabgacha ta'lim bilan bosqichma-bosqich to'liq qamrab olishni ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni bilan Maktabgacha ta'lim vazirligi tashkil etildi.

Moslashuv (lotincha adaptatio - moslashish, moslashish) ostida tananing turli xil muhit sharoitlariga moslashish qobiliyatini tushunish odatiy holdir. Ijtimoiy moslashuv - shaxsning yangi ijtimoiy muhit sharoitlariga moslashishi; shaxs sotsializatsiyasining ijtimoiy-psixologik mexanizmlaridan biri.

Bizning imkoniyatlarimiz va atrof-muhit talablari o'rtasida ziddiyat mavjud bo'lgan holatlarda moslashish muqarrar. Inson atrof-muhitga moslasha oladigan uchta uslub mavjud:

a) ijodiy uslub, inson atrof-muhit sharoitlarini faol ravishda o'zgartirishga harakat qilsa, uni o'ziga moslashtiradi va shu bilan o'zini moslashtiradi;

b) odam shunchaki o'rganib qolganda, atrof-muhitning barcha talablari va sharoitlarini passiv ravishda qabul qiladigan konformal uslub;

v) qochish uslubi, odam atrof-muhit talablariga e'tibor bermaslikka harakat qilsa, ularga moslasha olmaydi yoki xohlamaydi.

Eng maqbuli ijodiy uslub, eng kam optimali esa qochishdir.

Pedagogik amaliyotda davlat ta'lim muassasalariga ¹⁰⁰(bolalar bog'chasi, maktabga), yangi jamoaga kirishda bolaning hayoti va faoliyatining o'zgargan sharoitlariga moslashish jarayonining o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olish muhimdir. Tadqiqot K.L. Pechora (1998) shuni ko'rsatdiki, bolalarning faqat 18,2 foizi maktabgacha ta'lim muassasasiga borishga tayyor, 6 foizi tayyor emas va 75,8 foizi shartli ravishda tayyor. Shu munosabat bilan, maktabgacha ta'lim muassasasiga ko'nikish jarayoni har doim ham muvaffaqiyatli emas va bolalar kasalliklari bilan birga keladi.

Shifokorlar va psixologlar moslashuvning 3 darajasini ajratadilar: engil, o'rtacha va og'ir.

Moslashuvning jiddiyligi mezonlari:

Bolaning hissiy holati

Uning tengdoshlari bilan munosabati

Kattalar bilan munosabatlar

uyqu va ishtaha

o'tkir kasalliklarning chastotasi va davomiyligi.

Oson moslashish bilan: barcha ko'rsatkichlar, qoida tariqasida, 3-4 haftagacha normallasadi. O'rtacha moslashish darajasi bilan - 5-6 haftagacha. Jiddiy moslashuv bilan - 2-6 oydan. va boshqalar¹⁰¹.

Moslashuv quyidagi omillar bilan belgilanadi:

Bolaning sog'lig'ining holati va rivojlanish darajasi. Sog'lom, jismonan rivojlangan chaqaloq yaxshi moslashuvchanlikka ega. Asabiy va somatik

¹⁰⁰ Kostina V. Yosh bolalarni moslashtirishga yangi yondashuvlar // Maktabgacha ta'lim. - 2006. - 1-son. - Bilan. 34-36

¹⁰¹ Evdokimova E. Maktabgacha ta'limning voqea rasmidagi kattalar qiyofasi // Maktabgacha ta'lim. - 2008. - 11-son. - Bilan. 47-49

zaiflashgan, tez charchagan, yomon uyqu va ishtaha ega bo'lgan bolalar moslashtirilgan davrdagi qiyinchiliklarni yomonroq engishadi, ular stressli sharoitlarni boshdan kechiradilar va natijada ular tez-tez kasal bo'lishadi.

Bolaning maktabgacha ta'lim muassasasiga qabul qilish paytidagi yoshi.

Ajralish - qo'rquv - stress - moslashishning muvaffaqiyatsizligi - kasallik .. Ammo bularning barchasi odatda bolalar bog'chasiga qiyin yoki noqulay moslashuvga ega bo'lgan bolaga xosdir. Ushbu turdagi moslashuv bilan jarayon, qoida tariqasida, uzoq vaqt davom etadi va bola bir necha oy davomida uyushgan jamoaga moslashadi, ba'zan esa umuman moslasha olmaydi. Shuning uchun, bolalar klinikasida bolada bashorat qilingan og'ir moslashuvi bo'lgan bolalar, ularni uch yoshida bolalar bog'chasiga yubormaslik tavsiya etiladi, lekin iloji bo'lsa, biroz keyinroq, chunki ularning moslashish mexanizmlari yaxshilanadi.

7 oydan boshlab. 1,5 yilgacha onaga bog'lanish eng intensiv tarzda ifodalanadi. Ba'zida ajralish tashvishi hissi shunchalik shikastlanadiki, u umr bo'yi yolg'izlik qo'rquvi sifatida qoladi. 8 oyligida chaqaloq notanish kattalardan qo'rqishni boshlaydi, onasini quchoqlaydi - begona odamlardan qo'rqish 1 yil 2 oygacha davom etadi. Keyingi oylarda bolalar boshqa odamlar bilan yanada qulayroq. Aynan 8 oylikdan 1 yosh 2 oygacha bo'lgan davrda bola ikki qo'rquvga to'g'ri keladi - o'z onasining oldida va notanish kattalar oldida. Bu yoshda bolalarning bolalar bog'chasiga moslashishi ayniqsa qiyin va ota-onalar buni hisobga olishlari kerak. 2-3 yoshli bolalar begonalardan va yangi muloqot holatlaridan qo'rqishadi. Bu qo'rquvlar bolaning bolalar bog'chasiga qiyin moslashishining sabablaridan biridir. Ko'pincha yangi odamlar va vaziyatlardan qo'rqish olib keladi bolaning qo'zg'aluvchanligi, himoyasizligi, xirillashi, u tez-tez kasal bo'lib qoladi. 3-5 yoshli o'g'il bolalar qizlarga qaraganda moslashish nuqtai nazaridan ko'proq zaifdirlar, chunki bu davrda ular onalariga ko'proq bog'lanib, undan ajralishga ko'proq og'riqli munosabatda bo'lishadi. Shunday qilib, bolaning yangi atrof-muhit sharoitlariga moslashishi bolaning tanasida uning barcha darajalariga ta'sir qiluvchi bir qator salbiy o'zgarishlar bilan birga keladigan qiyin va og'riqli jarayondir.

Maktabgacha ta'lim muassasasi ta'limning birinchi bosqichi bo'lib, ko'plab funksiyalarni bajaradi. Asosiy vazifalar qatoriga bolaning shaxsini har tomonlama rivojlantirish kiradi.

¹⁰²Bolalar bog'chasida ta'lim va tarbiya dasturida nazarda tutilgan sinflarda bola maxsus ma'lumot oladi, bolaning har tomonlama rivojlanishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalar tizimi kengayadi. Bolalar bog'chasida bolalar maxsus, ta'lim ko'nikmalaridan tashqari, tengdoshlari guruhida birinchi hayot tajribasini oladilar. Shunday qilib, bolalar bog'chasida, butun maktabgacha yoshdagi bolalik davrida, bolaning tizimli, maqsadli, pedagogik jihatdan asoslangan har tomonlama rivojlanishi sodir bo'ladi.

Shunday qilib, bolalar bog'chasi o'qituvchisi ishining mazmuni quyidagilarni o'z ichiga oladi:

Bolalarda sinflar haqidagi g'oyalarni bilim olishning muhim faoliyati sifatida shakllantirish.

Axloqiy va irodaviy fazilatlarni shakllantirish (qat'iyatlilik, mas'uliyat, mustaqillik, mehnatsevarlik).

bolaning jamoada ishlash tajribasini va tengdoshlariga ijobiy munosabatni shakllantirish, umumiy muammoni hal qilishda o'zlarining faol ishtiroki muhimligini anglash; umumiy faoliyat ishtirokchilari sifatida tengdoshlarga faol ta'sir ko'rsatish usullarini o'zlashtirish (yordam berish, tengdoshlar ishining natijalarini adolatli baholash, kamchiliklarni xushmuomalalik bilan qayd etish).

· bolalarda uyushgan xulq-atvor ko'nikmalarini shakllantirish, jamoada o'quv faoliyati.

Tizim qabulni tashkil qilishdan boshlanadi. Guruhda yangi bolalarni qabul qilish uchun hamma narsa tayyorlanishi kerak: bolani qanday va qanday ovqatlantirish, uni qayerda yotqizish va hokazolar oldindan kelishib olinadi. O'qituvchi guruhga qachon yangi bola kelishini bilishi kerak. . Agar bola katta guruhga kirsam, bu haqda bolalar ham xabardor qilinadi. O'qituvchi ular bilan qanday uchrashish kerakligini, masalan, Petyani, unga nima berishni muhokama qiladi, bolalarda yangi kelganga nisbatan do'stona munosabatni uyg'otishga harakat qiladi. Barcha yangi kelgan bolalar alohida e'tibor, mehr, uning farovonligi uchun g'amxo'rlik bilan o'ralgan bo'lishi kerak. Bir vaqtning o'zida ko'plab yangi bolalarni guruhlarga qabul qilish mumkin emas. Hayotning birinchi va ikkinchi yilidagi guruhga haftada ko'pi bilan uchta bola qabul qilinishi mumkin. Bundan tashqari, bu qabul shunday tashkil etilishi kerakki, bitta yangi bola dushanba kuni, ikkinchisi chorshanba kuni va uchinchisi juma kuni keladi. yaxshiroq, agar ikkinchi haftada to'rtinchi bola juma kuni

¹⁰² Yosh bolalarni tarbiyalash va rivojlantirish / G.M. Lyamina. - M.: Ma'rifat, 1981. - 224b.

kelsa. Uchinchi haftada siz yana uchta bolani, to'rtinchisida esa ko'pi bilan ikkita bolani olishingiz mumkin. Shunday qilib, bir guruhda 20 tagacha bolani qabul qilish bir yarim oy ichida amalga oshiriladi. Shuni ta'kidlash kerakki, yozda bolalarni bolalar bog'chasidan bolalar bog'chasiga o'tkazishdan oldin, yangi bolalarni 15 iyuldan kechiktirmasdan qabul qilishni boshlash tavsiya etiladi, chunki ba'zi ota-onalar farzandlarini ta'tilga olib ketishadi, guruhda oz sonli bolalar qoladi. va o'qituvchi har bir yangi ro'yxatga olingan bolaga ko'proq e'tibor berishi mumkin. Bolalar bog'chasining katta guruhini (yoki kichik maktabgacha ta'lim guruhini) tugatgandan so'ng, bir vaqtning o'zida 2-3 bolaga kirishga ruxsat beriladi. Keyin 1,5 oygacha bo'lgan muddatda 25 kishidan iborat guruh ham tuziladi. Uchinchi haftada siz yana uchta bolani, to'rtinchisida esa ko'pi bilan ikkita bolani olishingiz mumkin. Shunday qilib, bir guruhda 20 tagacha bolani qabul qilish bir yarim oy ichida amalga oshiriladi. Shuni ta'kidlash kerakki, yozda bolalarni bog'chadan bolalar bog'chasiga o'tkazishdan oldin, yangi bolalarni 15 iyuldan kechiktirmasdan qabul qilishni boshlash tavsiya etiladi, chunki ba'zi ota-onalar farzandlarini ta'tilga olib ketishadi, guruhda oz sonli bolalar qoladi. va o'qituvchi har bir yangi ro'yxatga olingan bolaga ko'proq e'tibor berishi mumkin. Bolalar bog'chasining katta guruhini (yoki kichik maktabgacha ta'lim guruhini) tugatgandan so'ng, bir vaqtning o'zida 2-3 bolaga kirishga ruxsat beriladi. Keyin 1,5 oygacha bo'lgan muddatda 25 kishidan iborat guruh ham tuziladi. Uchinchi haftada siz yana uchta bolani, to'rtinchisida esa ko'pi bilan ikkita bolani olishingiz mumkin. Shunday qilib, bir guruhda 20 tagacha bolani qabul qilish bir yarim oy ichida amalga oshiriladi. Shuni ta'kidlash kerakki, yozda bolalarni bog'chadan bolalar bog'chasiga o'tkazishdan oldin, yangi bolalarni 15 iyuldan kechiktirmasdan qabul qilishni boshlash tavsiya etiladi, chunki ba'zi ota-onalar farzandlarini ta'tilga olib ketishadi, guruhda oz sonli bolalar qoladi. va o'qituvchi har bir yangi ro'yxatga olingan bolaga ko'proq e'tibor berishi mumkin¹⁰³. Bolalar bog'chasining katta guruhini (yoki kichik maktabgacha ta'lim guruhini) tugatgandan so'ng, bir vaqtning o'zida 2-3 bolaga kirishga ruxsat beriladi. Keyin 1,5 oygacha bo'lgan muddatda 25 kishidan iborat guruh ham tuziladi. yozda, bolalarni bolalar bog'chasidan bolalar bog'chasiga o'tkazishdan oldin, 15 iyuldan kechiktirmay yangi bolalarni qabul qilishni boshlash tavsiya etiladi, chunki ba'zi ota-onalar farzandlarini ta'tilga olib ketishadi, guruhda oz sonli bolalar qoladi va o'qituvchi har bir yangi ro'yxatga olingan bolaga ko'proq e'tibor berishi mumkin. Bolalar

¹⁰³ Elagina M. Bolalar rivojlanishida kattalarni baholashning o'rni // Maktabgacha ta'lim. - 1988 yil - 9-son. - Bilan. 71-76

bog'chasining katta guruhini (yoki kichik maktabgacha ta'lim guruhini) tugatgandan so'ng, bir vaqtning o'zida 2-3 bolaga kirishga ruxsat beriladi. Keyin 1,5 oygacha bo'lgan muddatda 25 kishidan iborat guruh ham tuziladi. yozda, bolalarni bolalar bog'chasidan bolalar bog'chasiga o'tkazishdan oldin, 15 iyuldan kechiktirmay yangi bolalarni qabul qilishni boshlash tavsiya etiladi, chunki ba'zi ota-onalar farzandlarini ta'tilga olib ketishadi, guruhda oz sonli bolalar qoladi va o'qituvchi har bir yangi ro'yxatga olingan bolaga ko'proq e'tibor berishi mumkin. Bolalar bog'chasining katta guruhini (yoki kichik maktabgacha ta'lim guruhini) tugatgandan so'ng, bir vaqtning o'zida 2-3 bolaga kirishga ruxsat beriladi. Keyin 1,5 oygacha bo'lgan muddatda 25 kishidan iborat guruh ham tuziladi. Bolalar bog'chasining katta guruhini (yoki kichik maktabgacha ta'lim guruhini) tugatgandan so'ng, bir vaqtning o'zida 2-3 bolaga kirishga ruxsat beriladi. Keyin 1,5 oygacha bo'lgan muddatda 25 kishidan iborat guruh ham tuziladi. Bolalar bog'chasining katta guruhini (yoki kichik maktabgacha ta'lim guruhini) tugatgandan so'ng, bir vaqtning o'zida 2-3 bolaga kirishga ruxsat beriladi. Keyin 1,5 oygacha bo'lgan muddatda 25 kishidan iborat guruh ham tuziladi.

Bolani tayyorlashning majburiy bosqichi ota-onalarning ta'limidir. Poliklinika va bolalar bog'chasida ota-onalar uchun qabul qilish uchun qanday hujjatlar va tahlillar zarurligi haqida ma'lumot beruvchi stend tashkil etilmoqda; belgilangan kunlarda ushbu muassasalar shifokorlari, psixologlari va o'qituvchilarining konsultatsiyalarini tashkil etish maqsadga muvofiqdir. "Bolalarni bog'chaga qabul qilishga tayyorlash", "Bog'chaga moslashish kursining o'ziga xosligi va bu davrda sog'lig'ining buzilishining oldini olish" mavzularida ota-onalar konferensiyasini tashkil etish, eslatmalar, veb-saytlar yaratish mumkin.

Ota-onalar bolani asta-sekin va erta (qabul qilishdan kamida 2-3 hafta oldin) bolalar bog'chasi rejimiga o'xshash kunlik rejimga o'tkazish, u erda ishlatiladigan idishlar va mahsulotlarni ratsionga kiritish muhimligini bilishlari kerak. Bolalarning adaptiv reaksiyalarida oqsillar va vitaminlarning muhim rolini hisobga olgan holda, ota-onalar bolalar ovqatining sifatiga e'tibor berishlari kerak. Noqulay moslashuv prognozi bo'lgan bolalarda, bolalar bog'chasiga kirishdan 3-4 hafta oldin, kunlik ratsiondagi protein tarkibining yosh normasini 10-15% ga oshirish tavsiya etiladi; yodlangan tuzdan foydalanish ham majburiydi.

Bolani bolalar bog'chasiga birlamchi qabul qilish pediater, psixolog va muassasaning o'qituvchi-pedagogi tomonidan amalga oshirilishi kerak. Shu bilan birga, bolaning hayot tarixi, sog'lig'i, tarbiyasi va xulq-atvorining o'ziga

xos xususiyatlari to'g'risidagi ma'lumotlar ko'rsatiladi, zarur tibbiy-pedagogik chora-tadbirlar belgilanadi. "Bolaning bolalar bog'chasiga moslashishiga ko'maklashish" stendini loyihalash, ota-onalar uchun individual eslatmalarni yaratish maqsadga muvofiqdir.

Uchrashuv vaqtida maktabgacha ta'lim muassasasi shifokori kelayotgan bolaning tarixi va sog'lig'i bilan qiziqishi kerak. Sog'lig'ining holatiga ko'ra, shifokor qabul qilish vaqtida moslashish davri (rejim, ovqatlanish, kunduzgi uyquni tashkil etish va boshqalar) uchun ma'lum tibbiy tayinlovlarni amalga oshiradi.

Turli mamlakatlar olimlari tomonidan olib borilgan keng qamrovli tadqiqot jarayonida moslashish jarayonining bosqichlari (bosqichlari) aniqlandi.

1. O'tkir bosqich - somatik holat va ruhiy holatning turli xil tebranishlari bilan birga keladi, bu vazn yo'qotish, tez-tez nafas olish kasalliklari, uyqu buzilishi, ishtahani yo'qotish, nutq rivojlanishida regressiyaga olib keladi; faza o'rtacha bir oy davom etadi.

2. Subakut faza - bolaning adekvat xulq-atvori bilan tavsiflanadi, ya'ni o'rtacha yosh me'yorlari bilan taqqoslaganda, rivojlanishning sekin sur'ati fonida, ayniqsa aqliy rivojlanishning barcha siljishlari kamayadi va faqat ma'lum parametrlarda qayd etiladi; faza 3-5 oy davom etadi.

3. Kompensatsiya bosqichi - rivojlanish sur'atining tezlashishi bilan tavsiflanadi va o'quv yilining oxiriga kelib, bolalar yuqoridagi rivojlanish kechikishini bartaraf etadilar.

Shu bilan birga, moslashish davrining o'tkir fazasi o'tishining uchta og'irlik darajasi mavjud:

✚ oson moslashish - xatti-harakatlar 10-15 kun ichida normallashadi; bola, me'yorga ko'ra, vazni ortib boradi, jamoada o'zini munosib tutadi, maktabgacha ta'lim muassasasiga tashrif buyurishning birinchi oyida kasal bo'lmaydi;

✚ o'rtacha zo'ravonlikning moslashuvi - bir oy ichida siljishlar normallashadi, bola qisqa vaqt ichida vazn yo'qotadi; 5-7 kun davom etadigan yagona kasallik paydo bo'lishi mumkin, ruhiy stress belgilari mavjud;

✚ og'ir moslashish 2 oydan 6 oygacha davom etadi; bola tez-tez kasal bo'lib qoladi, allaqachon olingan ko'nikmalarni yo'qotadi; tananing ham jismoniy, ham ruhiy charchashi mumkin.

Moslashuv jarayoniga ma'lum bo'lishi kerak bo'lgan individual xususiyatlar kuchli ta'sir ko'rsatadi. 2-3 yoshida bola allaqachon o'zining xatti-harakati, boshqalar bilan muloqot qilish, uning ehtiyojlari va istaklari, odatlari,

ko'nikmalari va qobiliyatlariga ega. Bularning barchasi ta'lim jarayonida, ayniqsa, bolalar bog'chasida hayotga ko'nikish davri kabi qiyin davrda hisobga olinishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018 yil 2 fevraldagi "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5325-son Farmoni.
2. Elagina M. Bolalar rivojlanishida kattalarni baholashning o'rni // Maktabgacha ta'lim. - 1988 yil - 9-son. - Bilan. 71-76
3. Yosh bolalarni tarbiyalash va rivojlantirish / G.M. Lyamina. - M.: Ma'rifat, 1981. - 224b.
4. Evdokimova E. Maktabgacha ta'limning voqea rasmidagi kattalar qiyofasi // Maktabgacha ta'lim. - 2008. - 11-son. - Bilan. 47-49
5. Kostina V. Yosh bolalarni moslashtirishga yangi yondashuvlar // Maktabgacha ta'lim. - 2006. - 1-son. - Bilan. 34-36